

کتاب درسی معیار در انگلستان

یک بررسی موردی

پیمان متین

دایرةالمعارف بزرگ اسلامی

peymanmatin @ cgie.org

چکیده

هدف این مقاله بررسی یکی از کتابهای درسی دانشگاهی در کشور انگلستان است. آشنایی با معیارهای پذیرفته شده در کشورهای گوناگون، و تجربه‌های ایشان را در بوتۀ نقد گذاردن، به مسیری ختم می‌شود که در آن برای تدوین الگویی مشخص برای امر کتابسازی بر پایه داشته‌های خود، می‌توان گام‌های محکمتری برداشت. این مقاله به بررسی ساختار، محتوای علمی و معیارهای فنی کتاب انسان‌شناسی پزشکی (Medical Anthropology) که از سوی «سازمان ملی معیارهای اطلاع‌رسانی» دارای بالاترین معیارهای کتابسازی شناخته شده است، می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی

کتاب درسی، کتابسازی، کتابشناسی، ویرایش صوری و فنی، صفحه‌پردازی

مقدمه

همانطور که در سرمقاله‌های سه شماره اخیر مجله سخن سمت (شماره‌های ۱۰، ۱۱ و ۱۲) مطرح شده است یکی از اهداف اصلی این نشریه، تدوین معیارهای علمی و تهیه چارچوبهای واحد و شناخته شده به منظور تولید بهینه و روشمند «کتابهای درسی» دانشگاهی در ابعاد گوناگون علمی و فنی می‌باشد. برای این منظور علاوه بر استفاده از آرا و اندیشه‌ها و نظریات نظریه پردازان داخلی و خارجی، معرفی و بررسی و نقد آثار ارائه شده به عنوان کتاب درسی (یا در جایگاه کتاب درسی) نیز مدنظر بوده است تا بتوان با قیاس تجارب گوناگون و ماحصل آنها به غنای اندوخته‌های موجود افزود.

یکی از آثاری که در کشور انگلستان جایگاه textbook را یافته، و «سازمان ملی معیارهای اطلاع‌رسانی» نیز آن را دارای عالیترین معیارها در امر کتابسازی (متنی و دیجیتالی) دانسته، کتاب *نگرشی تحلیلی بر انسان‌شناسی پزشکی و نظام جهانی نوشته هانس بائر، مریل سینگر و آیدا ساسر* می‌باشد که در سال ۱۹۹۷ در انگلستان و آمریکا چاپ شده است.

در ادامه ضمن ارائه کتابشناسی دقیق این اثر، به بررسی ساختار کتاب از لحاظ کتابسازی، محتوای فنی و محتوای علمی (به‌طور اجمالی) می‌پردازیم.

Baer, Hans A., Merrill Singer and Ida Susser; *Medical Anthropology and the World System: A Critical Perspective*; London: Bergin & Garvey, 1997, 278 pp+X+3figs + 3 tables.
ISBN: 0-89789-539-8

ساختار صوری کتاب

قطع کتاب وزیری و به ابعاد $23 \times 15 \text{ cm}$ می‌باشد. جلد کتاب شمیم است طراحی روی جلد بسیار ساده و فقط از اسامی کتاب و نویسندگان در دو رنگ سرمه‌ای و بنفش در زمینه سفید شکل گرفته است.

طراحی پشت جلد نیز به همین نحو به اضافه اطلاعاتی در خصوص کتاب، آدرس ناشر و شابک کتاب، صورت گرفته است. قیمت کتاب ۳۶ پوند استرلینگ است. کتاب ۲۷۸ صفحه است و حدود ۱۰ صفحه حواشی دارد. جالب اینکه داخل کتاب هیچگونه

تصویر رنگی یا سیاه و سفید موجود نیست. تنها ۳ نمودار و ۳ جدول در کل اثر به چشم می‌خورد.

ساختار فنی کتاب

جلد شمیم کتاب از جنس مقوای کارتی مرغوب و پشت سفید است. بر روی آن یک لایه سلفون کشیده شده و کتاب دارای صحافی ته‌چسبی با کیفیت بالاست. جنس کاغذ کتاب که ادعا شده از مرغوبترین نوع کاغذ است مثل کاغذهای ۷۰ گرمی و تا حدی کاهی‌رنگ و فشرده است. پشت جلد کاملاً سفید و روی آن هیچ‌چیز نوشته یا ترسیم نشده است.

اولین صفحه کتاب تنها به عنوان اثر اختصاص دارد و پشت آن نیز کاملاً سفید است. صفحه سوم (ورق دوم) که در واقع صفحه عنوان اصلی است در قسمت بالا عنوان اثر را به‌طور کامل دربر دارد و به دنبال آن اسامی نویسندگان آمده است. در قسمت پایین نیز آرم انتشارات و آدرس کلی ناشر درج شده است. نکته قابل ذکر اینکه ناشر این کتاب، یعنی «برگین و کاروی»، ناشر دانشگاهی یا دولتی نیست. شناسنامه کتاب در صفحه چهار آمده است (این صفحات شماره نخورده است).

در صفحه شناسنامه که از $\frac{1}{3}$ فوقانی شروع می‌شود ابتدا اطلاعات کتابشناسی و کتابخانه‌ای (کتابخانه کنگره) به‌صورت مبسوط آمده، سپس عبارات حقوقی مربوط به «کپی‌رایت» از جمله «حق چاپ محفوظ است»، و به دنبال اینها به ترتیب: شابک (جلد سخت، جلد نرم)، نوبت چاپ و سال چاپ، نام و نشانی ناشر، محل نشر، اطلاعاتی از نوع کاغذ و در انتها نیز گزارش کوتاهی درباره چگونگی تدوین اثر به روش‌های سنتی و دیجیتال بر پایه معیارهای کتابسازی که در یک چارچوب محاط شده است. در صفحه شناسنامه نشانی از آرم ناشر به چشم نمی‌خورد.

صفحه پنجم، صفحه فهرست است که از $\frac{1}{3}$ فوقانی شروع می‌شود. کتاب دارای ۴ بخش و ۱۱ فصل است. بخش‌ها با اعداد رومی و فصول با اعداد عربی (منظور انگلیسی است) معجزا شده‌اند. قلم متن معرفی بخش‌ها «بولد» (تیره) شده و قلم معرفی پیشگفتار، مآخذ و نمایه با حروف ایتالیک آمده است. فاصله تیرها تا شماره صفحه‌ها

نقطه چین نخورده است. متن پیشگفتار از صفحه فرد (ص ۷) شروع شده که احتمالاً عمداً چنین بوده (به ادامه مقاله نگاه کنید). پیشگفتار نیز از $\frac{1}{3}$ فوقانی صفحه شروع شده است و قلم متن آن با قلم متن اصلی کتاب یکی است. تا آخر پیشگفتار تمام صفحات با اعداد رومی شماره خورده‌اند اما با شروع متن اصلی اعداد عربی (= انگلیسی) شماره صفحات را مشخص می‌کند.

همانطور که گفته شد، کتاب ۴ بخش اصلی دارد. هر کدام از این بخش‌ها (که خود دارای چند فصل می‌باشند) با صفحه عنوانی مخصوص به خود مجزا می‌شوند. این صفحه عنوانها (شامل بخش ۱، بخش ۲، بخش ۳ و بخش ۴) مستقل بوده، از صفحه فرد شروع می‌شوند و پشتشان سفید است. اما باید توجه داشت که شروع فصول کتاب حتماً از صفحه فرد نیست، بلکه هر جا متن قبلی تمام شده باشد بلافاصله فصل جدید معرفی می‌شود؛ حال چه صفحه فرد باشد چه زوج. معرفی هر فصل نیز از $\frac{1}{3}$ فوقانی است. این فضا ثابت است و هر چقدر تیترو طولانی یا کوتاه بوده در همین فضای ثابت جا شده است.

تمام صفحات سرصفحه دارند که به صورت وسط چین بدون خط مجزا کننده مرتب شده است. صفحات زوج تیترو بخشهای کتاب و صفحات فرد تیترو فصلهای کتاب را به عنوان سرصفحه دارند (بجز صفحات مربوط به پیشگفتار، مآخذ و نمایه). شماره صفحات زوج و فرد به طریق معمول در بالای صفحه کنار سرصفحه‌ها با فاصله ثابت آمده است.

کتاب پانوش و پی نوشت ندارد. اندازه متن صفحات با احتساب سرصفحه $11 \times 18/5 \text{ cm}$ است. فاصله متن از دو طرف تقریباً 2 cm ، و از انتهای صفحه 3 cm ، و تا بالای صفحه حدود $1/5 \text{ cm}$ می‌باشد. فاصله سطرها از هم $0/7 \text{ cm}$ است. سرصفحه‌ها از متن اصلی یک سطر فاصله می‌خورند و نوع قلم آنها متفاوت است.

همانطور که پیشتر گفته شد شروع هر مبحث از $\frac{1}{3}$ فوقانی صفحه است. نوع قلم تیتروهای فصول، پیشگفتار، فهرست، مآخذ و نمایه یکی است اما نوع قلم تیترو بخش‌ها فرق کرده و سیاه شده است. شروع متن در هر مبحث با حدود ۴ سطر فاصله نسبت به تیترو اصلی آغاز می‌شود که البته بدون تورفتگی است. تیتروهای اصلی هر بخش

و هر فصل وسط چین است اما تیرهای داخل متن (چه اصلی و چه فرعی) همگی چپ چین است. با این تفاوت که تیرهای اصلی (که بزرگتر است) بدون تورفتگی و تیرهای فرعی (و فرعی تر) که البته کوچکتر هم هست با یک کاراکتر تورفتگی که معادل ۲ فاصله سفید (space) است شروع می شود.

در داخل متن این کتاب ۳ اندازه تیر بیشتر نیست. تیر اصلی بزرگتر و سیاه شده، تیرهای فرعی کوچکتر و سیاه شده و تیرهای فرعی تر ایتالیک و سیاه نشده است (شکل ۴). شروع متن هر پاراگراف به جز بعد از تیر اصلی و شروع مبحث با تورفتگی (یک کاراکتر) است.

پاراگرافها بدون فاصله پشت سر هم قرار می گیرند. فاصله تیر اصلی از بالا تقریباً یک سطر و از خط پایین نیم سطر (به نسبت ۲ به ۱) است. فاصله تیر فرعی نیز از بالا ۱ سطر و از خط پائین نیم سطر می باشد. اما فاصله تیرهای فرعی تر از خطهای بالا و پائین یکسان و بدون فاصله است.

متن نقل قولهای طولانی در پاراگرافی مجزا و با قلمی ریزتر یا یک سطر فاصله از پاراگراف بالا و یک سطر فاصله از پاراگراف پائین قرار می گیرد. شروع پاراگرافهای نقل قول بدون تورفتگی است و هیچیک گیومه نمی خورد. البته باید توجه داشت که نقل قولهای کوتاه در داخل گیومه و در لابه لای متن اصلی قرار می گیرند.

یک نکته در مورد تیرهای اصلی طولانی اینکه اگر آن عنوان در سطر بعدی ادامه یافت، درست در زیر سطر اصلی و بدون تورفتگی می آید. نکته دیگر آنکه اگر در تیر مزبور عبارتی توصیفی قرار داشت، آن عبارت با همان اندازه و سبک و سیاق پس از علامت دو نقطه قرار می گیرد.

نشانه های نقطه گذاری در متن این کتاب با دقت فراوان بکار برده شده است. این دقت در خصوص ویرگول کاملاً مشهود است در عین حال که کاربرد اندک ویرگول خوانش متن را دچار مشکل نمی کند. اما نکته بسیار عجیب آنکه در این کتاب تا صفحه ۳۰ به هیچ وجه از نقطه، به عنوان یکی از علائم سجاوندی، استفاده نشده است و پس از آن نیز گاه صرفاً در پایان برخی پاراگرافها یا جملات نقطه دیده می شود. راقم این سطور نتوانست دلیلی منطقی برای این روش استفاده از نقطه پیدا کند. گاه از نقطه برای

تفکیک حروف اختصاری استفاده شده و گاه برای همان حروف این امر رعایت نشده است.

به منظور تأکید بر اسمی خاص، آن اسم داخل گیومه آورده شده، اسامی کتابها به صورت ایتالیک درج شده و استفاده از تیره کوتاه و تیره بلند (به اصطلاح ام - دَش) کاملاً تعریف شده است. در عمده موارد که از نقطه پایان استفاده نشده، جای آن را یک فاصله سفید پر کرده که به خاطر شروع جمله جدید با حروف بزرگ انگلیسی، خلأ نقطه احساس نمی شود. شاید تلاش ویراستاران در حداقل استفاده از نقطه و ویرگول و نیز سایر نشانه های نقطه گذاری، تدوین متنی ساده تر و القای آرامش بیشتر به ذهن خواننده باشد.

اعداد اگر برای تفکیک مؤلفه های مجزا به کار گرفته شده باشند به صورت چپ چین همراه با نقطه کوچکی پس از آنها (به جز در فهرست کتاب) آمده اند (گاه این وظیفه را به جای اعداد، دایره های کوچک توپر ایفا می کنند)، ولی اگر اعداد در داخل متن به کار رفته باشند در داخل دو پرانتز گذارده شده اند.

ارجاعات این اثر به صورت داخل متنی است که داخل پرانتز قرار گرفته اند. ابتدا نام خانوادگی صاحب اثر، سپس سال چاپ اثر بدون استفاده از هرگونه نشانه، پس از آن دو نقطه (:) و سپس شماره صفحه مورد نظر.

نکته ای در استفاده از نشانه های نقطه گذاری جلب توجه می کند و آن اینکه برای شروع پاراگراف نقل قول گاه در جمله پایانی که نقش معرفی این پاراگراف را دارد، علامت دو نقطه (:) و گاه علامت ویرگول (،) بکار رفته است و گاهی نیز هیچ علامتی نیامده است.

متن جداول و نمودارها با قلمی پررنگ تر تدوین شده است. توضیح و معرفی جداول و نمودارها در بالای آنها و مأخذ آنها با قلمی ریزتر در زیر جدول یا نمودار ثبت شده است. شیوه تقسیم بندی های مکرر در این کتاب به ترتیب استفاده از حروف بزرگ الفبا، سپس اعداد عربی (= انگلیسی) و متعاقباً حروف کوچک الفبا (و همگی با نقطه ای به دنبال خود) می باشد.

قلم متن کتابشناسی متفاوت از قلم متن اثر است و قلم متن نمایه متفاوت از هر دوی اینها.

آخرین صفحه کتاب به معرفی نویسندگان کتاب اختصاص یافته است و پشت آن سفید است. همانطور که گفته شد جلد پشت کتاب به معرفی مختصر اثر همراه با نام کتاب و نویسندگان، شابک و نشانی ناشر پرداخته است. در اینجا نشانی از آرم ناشر دیده نمی‌شود. نکته دیگر آنکه در همین قسمت و در انتهای جلد نام طراح جلد که در اینجا شرکتی خصوصی است، ثبت شده است. قسمت داخلی جلد پشتی کاملاً سفید است. عطف کتاب شامل نام کتاب، نام نویسندگان و آرم ناشر است.

ساختار علمی کتاب

این کتاب را سه تن از متخصصان و محققان این موضوع نگاشته‌اند و به نوعی در نگارش مطالب تفکیک تخصص‌ها به چشم می‌خورد؛ یعنی هم اصول مطرح شده و هم تحلیل و نقد (براساس عنوان کتاب) صورت پذیرفته است. جالب آنکه یکی از نویسندگان خود از تحلیل‌گران و ناقدان معتبر است.

به نوعی ساختار کتاب نیز براساس عنوان کلی و الهام گرفته از آن چیده شده است. یعنی بخش اول کتاب به معرفی اصول و مبانی و تعاریف و تا حدی تاریخچه پرداخته است. این بخش خود دارای دو فصل است که فصل اول به اصول و مبانی و فصل دوم به نظریه‌پردازیهای موجود و روش‌شناسی اختصاص یافته است.

بخش دوم شامل ۶ فصل است و نکته جالب و آموزنده آنکه هر فصل به یک نظریه یا تحقیق صورت گرفته درخصوص هدف اصلی (= عنوان کتاب) اختصاص داده شده است (به ادامه مقاله نگاه کنید).

بخش سوم نیز آگاهانه قسمتی دیگر از عنوان کتاب را به صورت مجزا به خود اختصاص داده است که ۲ فصل را شامل می‌شود.

بخش چهارم که تنها شامل یک فصل می‌شود به نوعی راه مطالعات بعدی و آینده‌نگر را روشن کرده و پیش پای دانشجویان می‌گذارد.

کتاب دارای پیشگفتار جامعی است. آنچه بیش از هر چیز در این پیشگفتار جلب نظر می‌کند، تأکید بر کتاب درسی بودن آن و معرفی و مقایسه سایر منابع به عنوان کتاب درسی در این حوزه است و همین امر تعریف کتاب درسی را از دید مؤلفان و

مخاطبان اثر می‌نمایاند و می‌توان فرق عمده آن را با تلقی رایج از کتاب درسی در دانشگاه‌های ایران بخوبی دریافت.

راقم این سطور چند نکته کلی را از این منظر بیرون کشیده و مطرح می‌کند. اول آنکه به هیچ‌وجه یک کتاب به عنوان مرجع درس (= امتحان و تدریس در کلاس طی ترم تحصیلی) معرفی نمی‌شود. بلکه برای هر موضوع مرتبط با «علم» مذکور، چندین کتاب که می‌توانند به عنوان راهنما و مرجع و محل تحقیق سودمند واقع گردند، معرفی می‌شود. پس اگر درسی دارای دهها موضوع مرتبط باشد، صدها اثر به‌عنوان کتاب درسی می‌تواند محل رجوع «دانش + جو» باشد؛ حال ممکن است در هر یک از این آثار فقط یک مقاله (= یک فصل) مورد استفاده دانشجو باشد. نکته دوم نحوه چیدن و ارتباط متوالی موضوعات (= فصول کتاب) با موضوع اصلی است که درسی بودن آن را مشخص می‌کند. البته منظور این نیست که فصل چهارم دنباله و ادامه فصل سوم است یا اصلاً ارتباطی مستقیم با فصل سوم و دوم و پنجم دارد. بلکه فصل چهارم، موضوع یا تحقیق یا تحلیلی است مستقل اما در ارتباط و حوزه بحث اصلی همان بخش یا عنوان کلی اثر. سوم اینکه اصلاً قرار نیست همه چیز و همه مقولات (حتی مرتبط و وابسته) در یک کتاب جمع شوند. همانطور که قبلاً گفته شد این دانشجو است که از بین دهها کتاب انتخاب می‌کند چه را بخواند و از چه مطلبی برای «تحقیقات» خود استفاده کند. نکته چهارم ساختار علمی نگارش فصول (= مقالات) است. هر فصل در واقع یک مقاله جامع تحقیقی است (حتی اگر در قالب تعریف داشته‌ها باشد). هر یک از مقالات با مقدمه‌ای آغاز می‌گردد، سپس هدف اصلی و روش‌شناسی مقاله و تحقیق مربوطه معرفی می‌شود. هر مبحث کلیدی به‌صورت عنوانی مجزا توضیح داده می‌شود. بر موضوعاتی که از نظر نویسنده حساسیت و دقت بیشتری را طلب می‌کند انگشت‌گذاری شده است. ممکن است هر مقاله از چند موضوع اصلی که هر یک شامل موضوعات فرعی دیگری است تشکیل شده باشد. عمدتاً مقالات با یک نتیجه‌گیری خاتمه یافته‌اند (البته در مورد همه مقالات چنین نیست).

***

«سازمان ملی معیارهای اطلاع‌رسانی» برای سنجش کیفیت علمی و محتوایی کتابهای درسی دانشگاهی، معیارهایی را پذیرفته است که براساس امتیازبندی‌های خاص، معدلی

برای کل اثر در نظر گرفته می‌شود. اهداف اصلی این معیارها بر پایه ملاحظات کلی و مهمی نظیر: ۱) توان متن در برقراری ارتباط با مخاطب (در اینجا دانشجو)؛ ۲) تحت پوشش قرار دادن جوامع و فرهنگهای مختلف؛ ۳) توان متن در ایجاد ارتباط و پیوستگی با سایر واحدهای درسی مرتبط و نیز موضوعات میان رشته‌ای؛ ۴) ارائه مثالها و مقیاسهایی برای سنجش و مقایسه به منظور درک بیشتر و ۵) امکان بهره‌وری دانشجو از مجاری مناسب جهت تحقیق و افزایش دامنه اطلاعات، تدوین شده است.

برای هر یک از اهداف فوق، ملاک‌های پذیرفته شده‌ای ارائه شده که براساس میزان برخورداری متن از آنها امتیازبندی از صفر تا ۴ در نظر گرفته می‌شود که حاصل جمع امتیازها توفیق نسبی کتاب را نشان می‌دهد. به این معنا که کتابهای مختلف می‌توانند از معیارهای، امتیازهای مختلفی بدست آورند و موفقیت یک کتاب به معنی قوت در همه معیارها نیست. معدل نسبی کتاب می‌تواند حاصل ضعفها و قوتها در معیارهای مختلف باشد کما اینکه این مطلب در کتاب مورد نظر ما نیز دیده می‌شود.

هدف اول: توان متن در برقراری ارتباط با مخاطب (دانشجو)؛ توقع می‌رود در طول متن تمرینها و فعالیتهایی گنجانده شود تا امکاناتی را در جهت فراگیری و فهم بهتر موضوع برای دانشجو فراهم سازد. این شرایط در قالب پرسشهای زیر مطرح می‌شوند:

- آیا تمرینها به دانشجو فرصت ارائه نقطه نظرات شخصی خود را می‌دهد؟
- آیا تمرینها به دانشجو فرصت تدوین ساختارهای ذهنی مورد نظر خود را می‌دهد؟
- آیا تمرینها امکان تبادل اطلاعات با یکدیگر را به دانشجویان می‌دهد؟
- آیا تمرینها به دانشجویان فرصت گسترش و توسعه دانش و اطلاعات شخصی خود را در کنار بالا بردن مهارت‌هایشان می‌دهد؟
- آیا تمرینها اطلاعات معتبر، موثق و به روز را به دانشجویان می‌دهد؟
- آیا واژه‌ها، اصطلاحات و عبارات به کار رفته برای دانشجویان مفهوم و شناخته شده هستند؟
- آیا تمرینها براساس واقعیت‌های موجود تدوین شده‌اند؟

- آیا تمرینها راهگشا و راهنمای دانشجویان هستند؟

- آیا تمرینها امکان مانور را به دانشجویان به منظور فهم بهتر مطالب می دهد؟

- آیا تمرینها مناسب سن و سال دانشجویان هستند؟

این کتاب با کمال تعجب هیچگونه فعالیت و تمرینی در انتهای فصولش ارائه نداده است.

برای هر یک از سؤالات، پاسخی از صفر تا ۴ داده می شود.

هدف دوم: تحت پوشش قرار دادن جوامع و فرهنگهای مختلف؛ توقع می رود که در متن از تصاویر، اشکال، جداول، نمودارها و سایر جلوه های بصری از جمله عکسهای متنوع از جوامع و فرهنگهای مختلف (درخصوص موضوع مربوطه) استفاده شده باشد. برای معیاربندی این موضوعات سؤالات زیر مطرح می شوند:

- آیا تصاویر ارائه شده، تصاویری رایج و شناخته شده هستند؟

- آیا تصاویر ارائه شده، معتبر و واقعی هستند؟

- آیا درخصوص تمام فرهنگهای مورد بحث تصاویری ارائه شده است؟

- آیا این تصاویر، حس کنجکاوی، کاوشگری، تحقیق و تحلیل دانشجو را

برمی انگیزند؟

- آیا دانشجو فرصت مشارکت در باورها، اعتقادات و آداب و رسوم مردمان

نواحی مختلف را خواهد داشت؟

- آیا این تصاویر از دانشجو می خواهند که موارد فوق را کنکاش و بررسی کند؟

در پایان این مرحله نیز امتیازات جمع بسته می شوند.

با آنکه تصویری در این کتاب ارائه نشده است اما جالب اینکه تقریباً تمام جوامع و فرهنگهایی را که در آن انسان شناسی پزشکی به صورت علمی مورد مطالعه قرار گرفته است، تحت پوشش قرار می دهد. در حقیقت روش کتاب تطبیقی است. بررسی جوامعی نظیر چین، هند، خاورمیانه، اقوام مختلف آمریکای لاتین، سرخپوستها و آسیای جنوب شرقی، از جمله بررسیهای موجود در این کتاب هستند.

هدف سوم: توان متن و ایجاد ارتباط و پیوستگی با سایر واحدهای درسی

مرتبط و نیز موضوعات میان رشته ای؛ توقع می رود که کتاب طوری تنظیم شود تا امکان

ارتباط با سایر دروس وابسته و واحدهای درسی مرتبط را برای دانشجو فراهم آورد. برای این منظور پرسشهای زیر مطرح می‌گردند:

- آیا دانشجو امکان این را دارد که در حوزه مربوطه، در سایر کتابهای درسی و نیز واحدهای مرتبط، اطلاعات مشابه و مشترکی بدست آورد؟

- آیا این فرصت برای دانشجو فراهم شده تا اطلاعات قبلی خود و نیز تجربیات شخصی خود را با موضوع مرتبط کند؟

- آیا این امکان برای دانشجو فراهم شده تا درخصوص موضوع مربوطه بتواند در پروژه‌های مشابه شرکت کند، از مصاحبه‌ها بهره‌گیرد، از رسانه‌های شنیداری، دیداری و نوشتاری بهره‌برد، و از کتابهای مرجع مثل فرهنگها و دایرةالمعارفها استفاده کند؟

- آیا متن کتاب، منابع و مآخذ مکفی در اختیار دانشجو گذارده است؟

امتیاز هر یک از پرسشهای فوق در پایان جمع بسته می‌شود.

در این کتاب این مهم به‌خوبی رعایت شده، بطوری که رشته‌های وابسته‌ای چون جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، انسان‌شناسی، پزشکی، روانشناسی و مردم‌شناسی از جنبه‌های گوناگون در ارتباط با موضوع، مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته‌اند. به‌نظر می‌رسد این کتاب از لحاظ این معیار حداکثر امتیاز موردنظر را بدست آورده است.

هدف چهارم: ارائه مثالها و مقیاسهایی برای سنجش و مقایسه به‌منظور درک بیشتر؛ توقع می‌رود که در لابه‌لای متن کتاب، انواع و اقسام مثالها و قیاسها جهت مقایسه و تطبیق شرایط گوناگون، در اختیار دانشجو گذاشته شده باشد. این مقایسه‌ها دو جنبه دارد، یکی مقایسه فرهنگها و جوامع گوناگون با هم، و دیگری مقایسه فرهنگ مربوط به دانشجو با سایر فرهنگها و جوامع. برای این هدف پرسشهای زیر مطرح شده‌اند:

- آیا متن کتاب درخصوص موضوع مربوطه، به موارد مشابه در فرهنگهای

مختلف اشاره کرده است؟

- آیا محتوای کتاب به دانشجو فرصت تعمیم داشته‌های خود را در فرهنگهای

متفاوت می‌دهد؟

- آیا مقایسهٔ مشترکات و تفاوت‌های دو فرهنگ (فرهنگ دانشجوی و سایر فرهنگها)

در طی متن دیده می‌شود؟

- آیا متن این امکان را به دانشجوی می‌دهد تا به بررسی و مقایسهٔ مشترکات و

تفاوت‌های موجود میان فرهنگ خود و موضوع مربوطه بپردازد؟

و در آخر، امتیاز هر یک از پرسشهای فوق با هم جمع‌زده می‌شود.

این کتاب سرشار از مثالهای متفاوت در میان اقوام گوناگون، حکومت‌های مختلف و

جوامع متفاوت است. از لحاظ این معیار نیز کتاب کاملاً مطابق استاندارد عمل نموده

است.

هدف پنجم: امکان بهره‌وری دانشجوی از مجاری مناسب جهت تحقیق و افزایش

دامنهٔ اطلاعات؛ توقع می‌رود که متن کتاب شرایط لازم و مکفی را جهت حصول

درخواست‌های زیر در خود دارا باشد:

- آیا از دانشجوی خواسته شده تا با جوامع و محیط‌های گوناگون در قالب موضوع

مربوطه، چه به صورت مصاحبه، چه به صورت مکاتبه، چه به صورت تحقیق، و چه

به صورت حضوری، ارتباط برقرار کند؟

- آیا متن کتاب، امکان شناسایی مجاری حرفه‌ای و آکادمیک را درخصوص

اینگونه ارتباطات فراهم آورده است؟

- آیا محتوای کتاب، امکان برقراری ارتباط و همکاری مشترک دانشجوی با

فرهنگ‌های دیگر و شرایط آنها را داده است؟

- آیا محتوای کتاب، شرایط دلپذیری را برای انجام چنین فعالیت‌هایی از سوی

دانشجو، مهیا می‌سازد؟

اینجا نیز مجموع امتیازات پرسشهای فوق محاسبه می‌شود.

معرفی منابع و مأخذ و نیز توضیح و نشانی انجمنها و مجامع مهم و شناخته شده در

این زمینه، کتاب را غنی ساخته و آنرا لایق امتیاز بالا ساخته است. از جمله انجمن‌هایی

که به معرفی آن پرداخته شده انجمن طب‌سوزنی چین می‌باشد.

در پایان، اهداف را در جدولی قرار داده و مجموع نهایی امتیازهای ۵ مرحله

فوق‌الذکر را محاسبه می‌کنند که امتیاز نهایی بدست آمده، امتیاز کلی کتاب درخصوص

محتوای علمی متن محسوب می‌شود. این جداول این امکان را می‌دهند تا نقاط ضعف و قوت اثر مشخص و ارزیابی شده، در جهت تقویت نقاط ضعف و برطرف ساختن کاستی‌ها، ترتیب اثر داده شود.

نتیجه

آنچه آمد معرفی اجمالی یک کتاب درسی بود. قصد این معرفی تحلیل مطالب کتاب یا نقد آرای نویسندگان نبود بلکه آشنایی با ابعادی از کتاب بود که آن را در کشوری مثل انگلستان به‌عنوان یک کتاب مطرح و شناخته شده از لحاظ امر کتابسازی از یکسو و از لحاظ درسی (= دانشگاهی) بودن از سوی دیگر مشخص کرده است.

به نظر راقم این سطور، با بررسی و آشنایی با مواردی نظیر این، می‌توان به تدریج به الگویی متناسب - از لحاظ تولید و کتابسازی - در خصوص کتابهای درسی دانشگاهی رسید.

منبع

Baer, Hans A.; Merrill Singer-and Ida Susser, *Medical Anthropology And The World System: A Critical Perspective*, London: Bergin & Garvey, 1997.

پروشکاه علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی